

Wstęp

„Rocznik Ruskiej Bursy” 2019 to piętnasty z rzędu i trzeci monograficzny numer tego czasopisma naukowego, który w całości został poświęcony przemianom w sytuacji społecznej i kulturowej Rusinów po 1989 r. Perspektywa trzydziestu lat wydała się nam wystarczająco długa by spróbować scharakteryzować i ocenić procesy, zjawiska, transformacje, jakie zachodziły w świecie rusińskim w tym czasie. Pozwoli to poniekąd zrozumieć dzisiejsze miejsce Rusinów jako wspólnoty, która dąży do utrzymania jedności kulturowej i tożsamościowej, osiedlonej rdzennie w kilku państwach Europy w regionie Karpat i diasporalnie w Europie i Ameryce. Proporcje w prezentowaniu zarówno krain, jak i problematyki nie są równomierne. Najwięcej uwagi nie tylko w *Dyskursie*, ale też w innych częściach czasopisma, poświęcono Łemkom. Problemowo najobszerniej i najbardziej różnorodnie przedstawiona została sytuacja językowa, następnie ideologiczna, literacka, naukowa. Jak chodzi o język publikacji, w tym numerze zdecydowanie przeważa język rusiński w różnych jego wariantach regionalnych. Tylko jeden artykuł został napisany w języku polskim i jeden w języku angielskim. Po raz pierwszy w takim stopniu poszerzamy ogląd problematyki na cały obszar rusiński. Przy wybranym temacie można było skoncentrować się na różnych aspektach przemian, które zaszły w rusińskich społecznościach. Ewolucja „Rocznika”, odzwierciedlająca to, co dokonuje się i uwidacznia w zjawiskach kulturowych, zmierza ku postrzeganiu całego kontekstu rusińskiego w sposób porównawczy, reflektujący bazową wspólnotowość.

Punktem wyjściowym do tak rozumianej całości są *Dokumenty*, gdzie zamieszczone zostały skany wybranych dokumentów związanych z pierwszą

i bazową instytucją, która jednoczy i reprezentuje wszystkie rusińskie regiony – Światowym Kongresem Rusinów i Światową Radą Rusinów. Światowy Kongres Rusinów zwoływany jest regularnie co dwa lata w różnych miejscach w Europie, w których żyją Rusini. Tworzą go delegaci reprezentujący Rusinów z różnych krajów. Utrwała on poczucie jedności poprzez informowanie o sytuacji odrębnych wspólnot rusińskich i podejmowanie rezolucji określających wspólne cele i sposoby ich realizacji w okresie między kongresami. Za wykonanie kongresowych uchwał odpowiada wybrana na Kongresie Światowa Rada Rusinów – organ wykonawczy Kongresu. W ciągu 28 lat działania Kongresu i Rad została zgromadzona w archiwach duża ilość dokumentów, będących efektem i świadectwem działalności tych rusińskich instytucji. Nie mamy możliwości opublikowania ich w „Roczniku” w całości. Dlatego wybraliśmy tylko niektóre z nich: spośród udostępnionych nam przez prof. Paula Roberta Magocsi’ego z The Paul Robert Magocsi Carpatho-Ruthenica Collection, University of Toronto te, które dokumentują 13 pierwszych Kongresów (rezolucje, uchwały, programy), spośród nadesłanych przez dra Istvana Lavinca – dokumentujące działania Światowej Rady Rusinów między XIII i XIV Kongresem (korespondencję, oficjalne listy, pisma). Całość tego dokumentacyjnego materiału czeka na odrębną publikację.

W części *Dyskurs* na początku zamieszczamy oglądowo skoncentrowany na temacie przewodnim „Rocznika” artykuł Redaktorki, charakteryzujący i oceniający przemiany po 1989 r. wśród Łemków w Polsce. Brane są w nim pod uwagę różne aspekty żywotności tej wspólnoty, a krytyczne spojrzenie ma także być swoistą diagnozą kondycji łemkowskiej mniejszości etnicznej po trzydziestu latach jej funkcjonowania w demokratycznych realiach politycznych.

Drugi z kolei artykuł, autorstwa Ewy Michny, dotyczy ideowego aspektu rusiństwa, który bardzo ogranicza możliwości swobodnego rozwoju kultury i tożsamości Rusinów Karpackich na Ukrainie (choć odnosi się on też do wszystkich Rusinów). Aspekt ten wiąże się z ukraińską nacjonalistyczną perspektywą, która rusińską etniczność uznaje za separatyzm. Kreśląc szeroką teoretyczną bazę tego pojęcia, badaczka ilustruje cytatami z wywiadów jego interpretację przez rusińskich liderów etnicznych i wyjaśnia, dlaczego nie uznaje za właściwe używanie tego terminu do określania rusińskich dążeń emancypacyjnych.

Trzy kolejne artykuły, opracowane przez językoznawców, koncentrują się na kwestiach językowych z perspektywy podejmowanych po 1989 r. działań standaryzacyjnych i funkcjonalnych. Odnoszą się one do różnych językowych

wariantów bądź, tak jak w artykule Mychajła Fejsy, próbują ogólnie scharakteryzować sytuację językową Rusinów pod kątem przyjętego modelu standaryzacji, cech i kierunków standaryzacji odrębnych wariantów i wskazać perspektywę takich działań. W artykule Henryka Fontańskiego zostały przedstawione różne formy aktywności językowej Łemków w Polsce, przede wszystkim publikacyjnej, medialnej, które kształtowały normę ogólną i wymuszały procesy standaryzacyjne, korekty, uzupełnienia. Artykuł Mychajła Kaprala ukazuje dylematy językowe Rusinów na Węgrzech; w oparciu o diagnozę, że giną dialekty rusińskie wsi Komlóska i Múcsony, zmuszeni oni są do przyjęcia któregoś ze znormalizowanych już wariantów języka rusińskiego.

Do literatury i działań literackich wśród Rusinów preszowskich odwołuje się w swoim artykule Michal Pavlič w celu ukazania przemian i procesów, które dokonywały się/ dokonują się w tej społeczności po 1989 r. Wychodząc od sytuacji socjokulturowej Rusinów, od stworzonych możliwości publikacyjnych, przez charakterystykę twórczości literackiej, dochodzi do wybranego *casusu* literackiego, który poddaje szczegółowej analizie jako najbardziej interesujący przykład ekspresji twórczej na gruncie rusińskim.

Dynamika obecności badaczy rusińskich w środowiskach naukowych Ameryki to baza, na jakiej Elaine Rusinko i Bogdan Horbal ukazali sytuację Rusinów w Ameryce. Zaangażowanie w badanie problematyki rusińskiej i ich prezentacja w szerokich gremiach naukowych to, jak się wydaje, najbardziej efektywna forma wykazania związku ze swoją etnicznością w warunkach amerykańskich.

Tak zwanej literaturze mniejszej, związanej z innym niż ojczysty językiem twórczości, poświęcony jest wybrany do tłumaczenia na język łemkowski tekst z książki znanych francuskich badaczy Gillesa Deleuze'a i Feliksa Guattari'ego.

W części *Inspiracje* zamieszczony został tym razem wybór tekstów prezentowanych w trakcie „Łemkowskiej Jesieni Twórczej”, będącej przykładem jednej ze współczesnych form aktywności twórczej środowisk rusińskich. Sprawozdanie z tego wydarzenia znalazło się w części *Recenzje i sprawozdania*. Jest to jedyny tekst o charakterze sprawozdawczym w niniejszym numerze „Rocznika Ruskiej Bursy”. Został on wzbogacony relacją fotograficzną z prezentowanych wydarzeń *Фотографічним оком Ярка Мазура*.

Taka treść „Rocznika Ruskiej Bursy” 2019 ukazuje różne aspekty i kierunki przemian rusińskiego życia kulturalnego, pokazuje także, jak przebiegały one w różnych krajach. Bezspornie były/ są to istotne zmiany, nadające Rusinom podmiotowy status, a zatem wymagające też odpowiedzialności

i samorozwoju. Pod wpływem różnych czynników nie zawsze jednak te postawy występują. Dlatego ukazując wielką siłę i zasięg odrodzenia rusińskiego, trzeba też dostrzegać wysoki stopień asymilacji i możliwe sposoby przeciwdziałania jej.

Helena Duć-Fajfer

Kraków, 10.11.2019 r.